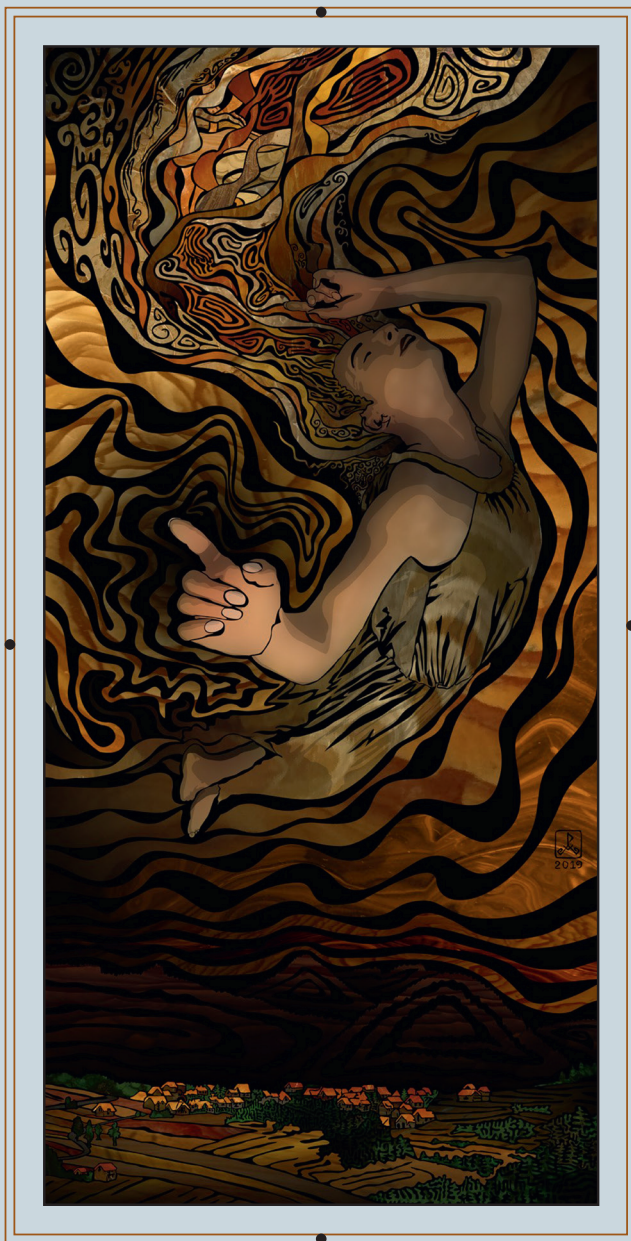

SNY KOBIET, SNY O KOBIETACH

OD ROMANTYZMU DO MŁODEJ POLSKI

Sny kobiet,
sny o kobietach

– od romantyzmu do Młodej Polski

UKAZAŁY SIĘ:

1. *Podróże i podróżopisarstwo w polskiej literaturze i kulturze XIX wieku. Studia i szkice*, red. A. Kowalczyk, A. Kwiatek, Kraków 2015.
2. Modzelewska E., *August Antoni Jakubowski – poeta rozpaczy. Życie i twórczość*, Kraków 2015.
3. *Romantycy na krańcach świata. Podróże egzotyczne i peregrynacje wewnętrzne*, red. E. Modzelewska, P. Soboń, Kraków 2015.
4. *O dziennej i nocnej stronie romantycznego podróżowania*, red. J. Pyzia, S. Sarzyńska, Kraków 2018.

Sny kobiet, sny o kobietach

– od romantyzmu do Młodej Polski

POD REDAKCJĄ

PAULINY BATKIEWICZ,

LIDII KAMIŃSKIEJ,

MONIKI ZIÓŁKOWSKIEJ

KRAKÓW

© Copyright by individual authors, 2020

RECENZENCI: prof. dr hab. Bogusław Dopart, prof. dr hab. Gabriela Matuszek-Stec

OPRACOWANIE REDAKCYJNE: Weronika Werewka

PROJEKT OKŁADKI: Aleksandra Winiarska

ISBN 978-83-8138-249-6 (druk)

ISBN 978-83-8138-250-2 (on-line, pdf)

Na okładce wykorzystano grafikę Adama Peruna *Młodość Mądrości*

Publikacja dofinansowana przez Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

7 Wprowadzenie

Od romantyzmu...

MONIKA ZIÓŁKOWSKA

- 13 Literackie sny o kobietach w utworach *Fragment d'un journal*
i *Sen Cezary* Zygmunta Krasińskiego

ANNA RZEPNIEWSKA

- 27 „Dlaczego będę to opowiadał”. Senny świat kobiet w *Narracjach*
Władysława Słowackiego

MARCIN SARNA

- 45 Boginie snów (u) Gérarda de Nerval'a i Charles'a Nodiera

PATRYCJA WOJDA

- 59 Słodki koszmar Baudelaire'a i Norwida o kobietach

JOANNA STOCKA

- 71 Między marzeniem a złowrogą wizją – sen bohaterki *Świełłany*
Wasilija Żukowskiego

ALEKSANDRA ŁAGOWSKA

- 81 Wieszcz sen Lenory w ujęciu polskich i rosyjskich poetów romantyzmu

SANDRA MAGDALENA KOCHA

- 99 Kobieta między snem a jawą w wybranych tekstach
Hansa Christiana Andersena

...do Młodej Polski

IRENEUSZ WOŹNICA

- 119 Motyw snu w erotykach Kazimiery Zawistowskiej.
Na podstawie wybranych przykładów

NORBERT GACEK

- 133 Tłumaczenie snu, tłumaczenie ciała. O *Vision I* Alberta Samaina
i *Lwicy* Kazimiery Zawistowskiej

LIDIA KAMIŃSKA

- 147 Przestrzeń ukojenia czy senny koszmar?
O snach, wizjach, fantasmagoriach w poematach prozą
Maryli Wolskiej z tomu *Thème Varié*

EMILIA GAŁCZYŃSKA

- 161 „Kontrasty” snów zapoznanej poetki Loli Szereszewskiej

KAMIL KACZMAREK

- 171 Wyśniona przestrzeń emancypacji. Przykład *Snów Marii Dunin*
Karola Irzykowskiego

- 193 Indeks osobowy

Słodki koszmar Baudelaire'a i Norwida o kobietach

Patrycja Wojda

UNIwersytet Warszawski

<https://doi.org/10.12797/9788381382502.04>

Cypriana Norwida i Charles'a Baudelaire'a zestawia się już niemal tradycyjnie. Nie bez znaczenia pozostają kwestie chronologiczne (obaj urodzili się w 1821 roku) i względnie podobne doświadczenia poetów w rozwijającym się kapitalistycznym społeczeństwie w Paryżu czy też stale toczące się wokół nich dyskusje o ich przynależności do romantyzmu bądź modernizmu¹. Podobieństw pomiędzy autorami znajdzie się jeszcze mnóstwo. Zaliczyć do nich można indywidualizm i przekonanie o własnym geniuszu, a także poczucie niezrozumienia przez współczesnych i porażki w konflikcie artysty ze światem filistrów. Oprócz wypowiedzi krytycznych wymownym świadectwem tego są zdjęcia, na których artyści przyjmują charakterystyczne pozy i przybierają podobne niezbyt entuzjastyczne miny (choć w przypadku Baudelaire'a tłumaczy się to melancholią). Ale istnieje również inna wspólna cecha. Mam na myśli problemy autorów z kobietami i kobiecością, w tym kłopoty zarówno w życiu osobistym, jak i powracające w kolejnych utworach bezskuteczne próby zdefiniowania w literaturze kobiecości.

Jednocześnie chciałabym podkreślić, że problematyka kobieca w tekstach Norwida i Baudelaire'a od dłuższego czasu stanowi osobny obszar badań². Moim celem

1 Zob. np. M. Siwiec, *Ze stygmatem romantyzmu. O Norwidzie i Baudelaire z perspektywy nowoczesności*, „Teksty Drugie” 2014, nr 4, s. 195–214; eadem, *O kilku motywach u Norwida i Baudelaire'a*, „Studia Norwidiana” 2018, nr 36, s. 73–93; M. Kuziak, *Norwid i pejzaż nowoczesności. Wokół Paryża poety*, „Studia Norwidiana” 2014, nr 32, s. 61–81.

2 O Norwidzie zob. np. D. Wojtasińska, *O koncepcji kobiety „pełnej” w pismach Cypriana Norwida*, Toruń 2016; M. Inglot, *Norwidowskie obrachunki z romantycznym stereotypem kobiety*, „Przekrój” 1983, nr 1978, s. 8–9; Y. Anisimovets, *Postacie kobiet w obrazkach i rysunkach Cypriana Kamila Norwi-*

nie jest rewizja obrazów kobiecości czy ich uzupełnienie, a jedynie przedstawienie ambiwalencji ujęcia obrazu kobiety w konkretnych lirycznych tekstach literackich. Analiza *Snu i Ideału* pozwoli mi na pokazanie, jak w tych wierszach funkcjonują wizje kobiecości charakteryzowane przez wcześniejszych badaczy. W takiej estetycznej egzemplifikacji ujawniają się subtelności, jak twierdzą, nie zawsze łatwo rozpoznawalne w szerzej zakrojonych studiach (obejmujących zarówno twórczość *stricte* poetycką, jak i teksty prozą, listy itp.).

Lektura wybranych tekstów obu autorów – w przypadku Norwida np. noweli *Stygmat*, dramatu *Pierścień Wielkiej Damy*, prozy *Białe kwiaty*, listów do Marii Trębickiej czy Joanny Kuczyńskiej, a u Baudelaire'a chociażby rozdziału o kobietach w *Malarzu życia nowoczesnego*, niektórych poematów prozą z *Paryskiego spleenu* czy sentencji z *Dzienników intymnych* – pozwala zauważyć, że kwestia kobiecości jest w nich nieustannie poruszana. Warto dodać, że wątki kobiece pojawiają się w dziełach obu autorów jakby mimochodem przy rozmaitych okazjach i zazwyczaj obarczone zostają negatywnym ładunkiem emocjonalnym. W korespondencji do Joanny Kuczyńskiej Norwid nie waha się wygłosić moralizatorskich uwag o zadaniach młodej kobiety w świecie małżeńskich konwenansów³, a we wstępie do *Białych kwiatów* poświęca temu jeden akapit, którego konkluzja brzmi: „(...) literatura nasza nie określiła jeszcze ani jednego skończonego typu kobiety”⁴. Baudelaire natomiast w rozdziale X swojego studium na temat różnych zjawisk w nowoczesnym mieście opisuje kobietę obok dandysa, żołnierza, pojazdów i uroczystości⁵. Z kolei złość na George Sand staje się pretekstem do wygłoszenia sądów o innych kobietach: „Babsko Sand (...) w swych rozważaniach moralnych objawia tę samą głębię sądów i delikatność uczuć, co stróżki i utrzymanki”⁶.

da,[w:] „Gorsza” kobieta. Dyskursy inności, samotności, szaleństwa, red. D. Adamowicz, Y. Anisimovets, O. Taranek, Wrocław 2008, s. 147–163. W przypadku Baudelaire’a: T. Bassim, *La femme dans l’oeuvre de Baudelaire*, Neuchâtel 1974.

3 „Najstarsza córka Pani powinna się strzec estetyzmu w sądach swoich (...). Młodsza córka Pani powinna się strzec mężów, tak jak pierwsza kochanków. Jej dopiero mąż może być za-szczęśliwym, będąc już mężem, jeśli ona nie pomyśli pierwszej o tym, aby to był umysł nie tylko na domowym życiu ograniczony”. C. Norwid, *List do Joanny Kuczyńskiej z II poł. września 1862 roku*, [w:] i d e m, *Pisma wszystkie*, oprac. J. W. Gomułicki, t. 9, Warszawa 1971–1976, s. 58.

4 C. Norwid, *Białe kwiaty*, [w:] i d e m, *Pisma wszystkie*, oprac. J. W. Gomułicki, t. 6..., s. 189.

5 Ch. Baudelaire, *Malarz życia nowoczesnego*, [w:] i d e m, *Rozmaitości estetyczne*, tłum. J. Guze, Gdańsk 2000, s. 309–346.

6 Ch. Baudelaire, *Moje serce obnażone*, [w:] i d e m, *Sztuczne raje*, tłum. R. Engelking, Gdańsk 2009, s. 379.

Nie da się zaprzeczyć, że kwestia kobieca nieustannie powraca w pismach obu autorów, mimo że teksty same w sobie nie są skupione na kobiecie czy jej funkcji w społeczeństwie⁷. Symptomatyczne wydają mi się stale obecne ironia, złość i rozczarowanie, towarzyszące refleksji nad rolą kobiety i znaczeniem kobiecości w ich życiu. Przywodzi mi to na myśl koszmar, z którego żaden z poetów nie może się wybudzić. Co ciekawe, obaj w pewien sposób przyznają się do tego natrętnego koszmara. Norwid swoje niepokoje związane z kobietami zamyka w wierszu o znaczącym tytule *Sen*, a Baudelaire o podobnych rozterkach pisze w wierszu *Ideal*. Zestawię te dwa utwory pod kątem motywu kobiecego.

Przed przystąpieniem do analizy wiersza Norwida warto nakreślić jeszcze ważne w moim odczuciu tło Norwidowskich poszukiwań „kobiety zupełnej”. W prywatnej korespondencji do Marii Trębickiej poeta zauważa: „są czasy, w których kobiecie z u p e ł n e j trzeba by pójść za pięciu ludzi za mąż, dlatego iż każdy z tych pięciu jest tylko jedną piątą człowieka”⁸, a we *Wstępie do Pierścienia Wielkiej Damy*: „nie ma tam [w literaturze – P. W.], mówię, kobiet istotnych i całych: (...). Telimena (może n a j - z u p e ł n i e j s z a jako utwór artystyczny!) nie jest dość transcendentalną”⁹. Określenia „kobiety zupełnej” pojawiają się jeszcze w liście do Trębickiej z 1856 roku i w *Białych kwiatach*. Poeta w swoich pismach skarży się na brak takiej kobiety zarówno w polskim społeczeństwie drugiej połowy XIX wieku, jak i w polskiej literaturze. Co więcej – z jego utworów można wywnioskować, że obwinia on polską literaturę o kreowanie fantazmatycznych wzorców nieprzystających do rzeczywistości, co w konsekwencji prowadzi do utwierdzania się kobiet w bierności, braku silnej woli i indywidualizmu¹⁰. W polskim romantyzmie ze względu na sytuację poli-

7 Wyjątkiem zasługującym na wzmiankę jest poemat Norwida *Assunta*, którego tytułowa bohaterka – piękna i niema dziewczyna, spoglądając ku niebu, przełamuje stereotyp kobiecej pokorności i „wyraża w ten sposób nowego typu dumę «człowieczą»”. Por. W. R z o Ń c a, *Premodernizm Norwida – na tle symbolizmu literackiego drugiej połowy XIX wieku*, Warszawa 2014, s. 243.

8 C. Norwid, *List do Marii Trębickiej z 20 października 1853 roku*, [w:] i d e m, *Pisma wszystkie*, oprac. J. W. Gomulicki, t. 8..., s. 197.

9 C. Norwid, *Pierścień Wielkiej Damy, czyli Ex-machina Durejko*, oprac. S. Świontek, Wrocław 1990, s. 9, *BN I 274*.

10 Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest wzrost liczby „dobrych i przyzwoitych małżeństw”, opartych głównie na interesie i kontrakcie, o czym Norwid pisze m.in. w opowiadaniu *Archeologia*. Poeta zaznacza w nim, że prawdziwe małżeństwo składa się z dwojga równych sobie ludzi, a kobieta ma prawo i obowiązek zabierać głos w dyskusjach społeczno-politycznych, czyli sferze postrzeganej dotychczas jako domena mężczyzny. Więcej na ten temat pisała Anna Krasuska. Por. e a d e m, *Poglądy Cypriana Norwida na temat małżeństwa*, [w:] *Życie codzienne romantyków*, red. O. Kryszowski, T. Jędrzejewski, Warszawa 2017, s. 165–176.

tyczną mile widziany był przecież obraz Polki patriotki, matki, żony poświęcającej się sprawom ojczyzny. Na drugim biegunie sytuował się wizerunek muzy, anioła, ucieleśnienia ideału. Gdzieś pomiędzy Norwid dostrzegał jeszcze trzeci typ, tj. typ damy salonowej – niestałej kokietki oderwanej od spraw codziennych i pławiącej się w blichtrze i pochwałach¹¹. Żaden z nich nie satysfakcjonował poety, przeciwnie – wszystkie te wzorce wydawały mu się jednowymiarowe i bierne. Zwłaszcza stanowczo krytykował lwice salonowe, choć te ostatnie musiały być pocie bliskie, zważywszy na jego kontakty z elitą towarzyską Warszawy czy Paryża albo też na nieodwzajemnioną miłość do jednej z dam – Marii Kalergis. Nie można jednak interpretować tekstów Norwida wyłącznie przez pryzmat doświadczeń osobistych. Jako baczny obserwator przemian zachodzących w XIX wieku nie pozostawał bowiem obojętny na coraz silniejsze głosy emancypacyjne¹². Norwida nie satysfakcjonowały wizerunki kobiet upowszechnione przez literaturę, a jako literat, a przy tym krytyk rzeczywistości, czuł się w obowiązku stworzyć nowy model, który – przeniesiony z kart literatury – sprawdziłby się również w życiu społecznym. Tym modelem miała być właśnie „kobieta zupełna”.

Czym – a właściwie: kim miałyby być owa „kobieta zupełna”? Myślę, że pewien klucz do zrozumienia kryje się w przywołanym przeze mnie wierszu *Sen*. Szczególnego znaczenia nabiera już nadanie utworowi konwencji upoetyzowanego majaku sennego („Miałem sen, nie wiem, o ile bezsenny?”¹³), co – biorąc pod uwagę fakt, że dla Norwida Biblia stanowi najistotniejsze źródło inspiracji i wiedzy o świecie – należałoby powiązać ze starotestamentalną wizyjnością. Tym samym z jednej strony można potraktować wiersz jako objawioną podczas snu wykładnię na temat „kobiet zupełnej”¹⁴, z drugiej zaś trzeba przyjąć, że „kobieta zupełna” należy do domeny snu i wraz z przebudzeniem podmiotu lirycznego przestaje istnieć.

11 Por. D. Wojtasińska, *op. cit.*, s. 44–45.

12 Dowodem zainteresowania Norwida „sprawą kobiecą” jest krótki szkic *Emancypacja kobiet* napisany pod koniec życia (1882).

13 C. Norwid, *Sen*, [w:] *idem, Pisma wszystkie*, oprac. J. W. Gomułicki, t. 1..., s. 245.

14 W tym miejscu warto zwrócić uwagę na znaczenie, jakie romantycy przypisywali snom, a przede wszystkim na ich wartości poznawcze: „(...) owa wewnętrzna aktywność umysłu, do której należy śnienie, odsłania z jednej strony niedostępne na innych drogach poznania wnętrze istoty ludzkiej, z drugiej – niepoznawalne inaczej wnętrze wszechświata; najgłębszy ośrodek ludzkiego «ja» – i najgłębszą istotę wszechrzeczy, «tajemnice wewnętrznej istności człowieka» – i tajemnice praw rządzących bytem, naturą, kosmosem”. Por. D. Dąbek, *Sen (Marzenie senne)*, [w:] *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, red. J. Ba-chórz, A. Kowalczykowa, Wrocław 1994, s. 869, *Vademecum Polonisty*.

W utworze przedstawione zostają ostatnie chwile dwóch żołnierzy, którzy tuż przed śmiercią marzą o kobiecie. Ważne jest jednak, że robią to w odmienny sposób. Różnicę w ich myśleniu Norwid podkreśla przez kontrastujące ze sobą pozycje. Pierwszy z nich („ten, co od wschodu”) patrzy w niebo. Śniący obserwator zauważa na jego twarzy wyraźną tkliwość:

On mąż, obliczem całem w niebo wryty,
Jak gdy się człowiek zakocha, zapatrzy
I zaprzepaści się w coś... w twarz kobiety,
(w. 9–11)

Postawy żołnierza dopełnia jeszcze „spowiadanie nieba”, „walka z przestworami” i przedśmiertne zawołanie: „Ziemil!”. Sytuacja wydaje się typowa: ranny, prawdopodobnie młody mężczyzna czeka na śmierć ze złością, rozgoryczeniem. „Spowiadanie nieba” kojarzy się ze złorzeczeniem na wyroki losu – nadchodząca śmierć właśnie pokrzyżowała jego plany, być może związane z życiem rodzinnym. Mężczyzna wie, że nie zobaczy już swojej ukochanej kobiety, nie spędzi reszty życia u jej boku, nie nacieszy się ciepłem ogniska domowego. Dlatego do ostatniej chwili próbuje pozostać na ziemi wśród żyjących i jeszcze w konwulsyjnym spazmie wykrzykuje swoje pragnienie.

Postawa drugiego żołnierza („człeka od zachodu”) przedstawia się inaczej. Leży on w kałuży krwi zwrócony twarzą do ziemi. Nie widać u niego jednak żadnego niepokoju czy próby opóźnienia śmierci. Wręcz przeciwnie – podmiot liryczny porównuje go z człowiekiem zaczytanym w pasjonującej książce. Bez wątpienia na uwagę zasługuje spostrzeżenie obserwatora, że tą przedśmiertną lekturą miałyby być *Boska komedia*:

Jeśli to Dante był, to niebo w tomie
Książki, a w mózgu swym miał Beatricze,
Zaprzepaszczając się coraz to głębiej,
(w. 30–32)

Nieprzypadkowo też wraz z ostatnim tchnieniem umierającego wydobywa się krzyk: „Nieba!”. Wydaje się, że mężczyzna myśli już o swojej wędrowce w zaświa-

tach, a nawet sprawia wrażenie zadowolonego z tego, co go czeka za chwilę. Ale to nie samo zakończenie życia napawa go radością – żołnierza cieszy perspektywa odkrywania przestrzeni pozaziemskich, bo wierzy, że wszelkie mroki będzie przed nim rozpraszać Beatrycze – piękna i doskonała istota niebiańska.

Dlaczego zwracam uwagę na postawy dwóch mężczyzn leżących na polu bitwy? Bo obaj marzą o kobiecie doskonałej. Pierwszy z nich wierzy, że wzorem kobiety idealnej jest jego ukochana – czyli żona, matka jego dzieci, mówiąc dobitniej: „kobieta z krwi i kości”. Ta kobieta jest w stanie zaspokoić jego ludzkie pragnienia, takie jak miłość, potrzeba stabilizacji, chęć założenia rodziny. Dlatego za wszelką cenę próbuje przeżyć. Drugi żołnierz sądzi, że kobieta doskonała istnieje dopiero w zaświatach. To muza inspirująca poetów i myślicieli, piękna i zachwycająca, ale nieuchwytna i niematerialna. Mężczyzna liczy na jej opiekę na niepewnej i ciemnej drodze do nieba, stąd jego spokój tuż przed śmiercią. Warto jednak podkreślić, że Norwid nie faworyzuje żadnego z tych wyobrażonych wizerunków kobiet – oba przedstawia jako niepełne i jednowymiarowe – pierwsza kobieta reprezentuje przecież sferę *profanum*, druga należy do przestrzeni *sacrum*. Według Norwida kobieta zupełna nie jest równoznaczna z kobietą doskonałą, ale ją przewyższa, właśnie dlatego że łączy w sobie te dwa porządki. Aktywnie realizuje się w życiu codziennym, ale też kryje w sobie pierwiastek boski, który poeta utożsamia z intelektem, zdolnością do rozumienia, odczuwania i z jakąś tajemnicą:

Norwid pragnął, by kobiety były „istotne i całe”, „zupełne”, czyli chciał, aby były one osobami aktywnie uczestniczącymi w życiu społecznym, politycznym, kulturalnym, mądrymi, świadomymi swoich przymiotów intelektualnych i duchowych. Jednocześnie cenił te cechy, które – w tradycyjnym ujęciu – są przypisywane kobietom: łagodność charakteru (co nie znaczy – bierność i ustępliwość!), opiekuńczość i troskę o najbliższych¹⁵.

A ponieważ w żadnej z kobiet wyobrażonych przez żołnierzy nie przenikały się sfery *sacrum* i *profanum*, a wartości duchowe i intelekt nie szły u nich w parze z przymiotami ciała, los obu mężczyzn został przypieczętowany. Obaj umarli – choć pierwszy bardziej rozgoryczony, a drugi spokojny tylko przez swoją naiwność.

¹⁵ D. Wojtasińska, *op. cit.*, s. 152.

Kontrapunktem dla polskiego poety i jego postrzegania kobiecości naturalnie jest Charles Baudelaire. Francuski artysta również nieustannie próbuje zgłębić istotę kobiecości. W *Racach* ujawnia się dystans dzielący poetę od kobiety: „Kobiety Kochamy tym mocniej, im bardziej są nam obce”¹⁶. W innych tekstach ten rozdźwięk się nie zmniejsza, czego przykładem może być sentencja z projektowanej noweli *Kochanka dziewicą*: „Kochamy te kobiety, którym nie możemy dać rozkoszy”¹⁷. Pozwolę sobie też zacytować fragment z *Paryskiego spleenu* z tekstu o znamiennej tytule *Dzikuska i kobieciątko*: „Cóż mogą dla mnie znaczyć te wszystkie przeciągłe westchnienia, wznoszące twą wonną pierś, krzepka kokietko? Cała ta wyniesiona z książek afektacja (...)?”¹⁸.

Ale na dystansie czy niechęci się nie kończy. U Baudelaire'a kobieta budzi wstręt. Nie powinniśmy się dziwić, gdy poeta znany z zamięłowania do prowokacji obyczajowej idzie o krok dalej i pisze: „Kobieta jest naturalna, to znaczy obrzydliwa. Kiedy jest głodna – chce jeść. Spragniona – chce pić. W czasie rui chce, żeby ją pieprzyć. Też mi zasługa!”¹⁹. Taki opis wulgaryzuje kobietę i sprowadza ją tylko do potrzeb fizjologicznych. W *Dziennikach intymnych* nie jest to zresztą jedyna uwaga tego typu. Poeta pisze: „Zawsze mnie dziwiło, że kobiety wpuszcza się do kościoła. O czym mogą rozmawiać z Bogiem?” i dalej: „Kobieta nie oddziela duszy od ciała. Upraszcza jak zwierzęta. Dlatego że ma jedynie ciało, rzekłby ironista”²⁰. Przy tych słowach trywializacja sięga zenitu – pisarz nie tylko zrównuje kobietę z biologią, ale pozbawia ją pierwiastka duchowego. Sam Baudelaire nie próbuje też w żaden sposób się usprawiedliwić. Gdy jego matka stara się w tekstach syna uchwycić choć cień pozytywnych wrażeń związanych z kobietami, poeta niemal natychmiast karci ją słowami: „Przykro mi, że muszę cię pozbawić złudzeń (...). Moim zdaniem nigdy nie wyrażano się o kobietach gorzej, niż ja mówię o nich w artykule (...)”²¹.

Baudelaire'owskie sentencje o kobietach można mnożyć. Istotne jest, że o kobietach poeta mówi w zasadzie tylko źle – z ironią, przekąsem, zniechęceniem, rozczar-

16 Ch. Baudelaire, *Race*, [w:] idem, *Sztuczne raje...*, s. 345.

17 Idem, *[Spisy tytułów i projekty powieści i nowel]*, [w:] idem, *Sztuczne raje...*, s. 335.

18 Idem, *Paryski spleen*, [w:] idem, *Sztuczne raje...*, s. 183.

19 Idem, *Moje serce obnażone*, [w:] idem, *Sztuczne raje...*, s. 370.

20 *Ibidem*, s. 387–388.

21 Chodzi o rozdział poświęcony kobiecie w *Malarzu życia nowoczesnego*. Okoliczności wymiany zdań między poetą a jego matką przybliży Claude Pichois. Por. idem, przypis do: Ch. Baudelaire, *Malarz...*, s. 567–568.

rowaniem. Dzieje się tak dlatego, że obserwowane przez niego przedstawicielki płci żeńskiej przystają do płytkich i jednowymiarowych wizerunków promowanych przez ówczesną sztukę. Jednak stałe powracanie do wątku kobiecości sugeruje, że Baudelaire poszukiwał kobiety. Nasuwają się tylko pytania: jakiej? I gdzie mógłby ją znaleźć?

Warto zauważyć, że w przywołanych przeze mnie cytatach Baudelaire mówi źle nie o wszystkich kobietach, ale tylko o tych „naturalnych”²². Znany jest fakt, że Baudelaire ponad naturę wyżej cenił sztuczność, a w przypadku interpretacji większości jego tekstów dandyzm staje się słowem kluczem. Jak sam pisze w *Malarzu życia nowoczesnego*: „modę należy (...) uważać za objaw upodobania do ideału”²³. Stąd więc jego zamiłowanie do strojów, makijażu, ale też do gry opartej na uwodzeniu spojrzeniem, gestem czy chodem. Ciekawostką jest, że poeta stworzył katalog „czarujących miniek gwarantujących piękno”, a do nich zaliczył m.in. minkę niezwykle skupioną, bezwstydną, upartą czy kocia²⁴. Mało kto wie też, że Baudelaire planował napisać *Katechizm kobiety kochanej* – książkę, w której miał zebrać zestaw kobiecych cech fizjonomicznych zdolnych definitywnie zadowolić tego czy owego mężczyznę²⁵.

Dlatego też nie od rzeczy będzie przywołanie sonetu z *Kwiatów zła* pt. *Ideał* (w tłumaczeniu Antoniego Langego²⁶). W pierwszych dwóch strofach poeta krytykuje obowiązujące ówczesnie kanony kobiecej urody, a wśród nich: „piękności winietkowych roje (...) z nóżkami do ciżemek, z twarzą bladej cery”²⁷ czy silnie eksponowane wówczas w malarstwie „suchotnic szczebiotliwe stada”, co notabene stanowi przytyk skierowany w stronę romantycznego malarza Gavarniego. Natomiast w trzeciej i czwartej zwrotce pojawia się już wizerunek kobiety pożądaney:

22 Ciekawe jest spostrzeżenie Roberta Calassa, który wiąże naturalność kobiety z brakiem spleenu: „(...) mylący wygląd natury płynie z jej umiejętności pomijania spleenu, który przecież z niej bierze początek. Dlatego kobietę – zastępującą tu naturę – oskarża przede wszystkim o to, że brak jej zasadniczego elementu: melancholii”. R. Calasso, *Pawilon Baudelaire’a*, tłum. S. Kasprzysiak, E. Olechnowicz, Warszawa 2017, s. 73.

23 Ch. Baudelaire, *Malarz...*, s. 339.

24 Por. idem, *Race...*, s. 351.

25 Baudelaire wspomina o tym w swoim szkicu z 1846 roku *Wybór pocieszających maksym o miłości*. Z kolei Claude Pichois w przypisie do tego nawiązania wymienia wydania tekstów innych autorów (m.in. Champfleury’ego czy Banville’a), a na okładkach ich książek widnieje informacja o planowanym tekście Baudelaire’a, zapowiadany jako „powieść psychologiczna o nowoczesnej miłości”. Por. C. Pichois, przypis do: Ch. Baudelaire, *Wybór pocieszających maksym o miłości*, [w:] idem, *Sztuczne raje...*, s. 528.

26 Zbiór wierszy Baudelaire’a, *Les Fleurs du Mal*, który w Polsce jest znany pod tytułem *Kwiaty zła*, został przez Langego przetłumaczony jako *Kwiaty grzechu*.

27 Ch. Baudelaire, *Ideał*, [w:] idem, *Kwiaty grzechu*, tłum. Adam M-ski, A. Lange, Warszawa 1894, s. 37.

Otchłani mego serca ciebie trzeba, ciebie,
Lady Makbet, kobieto z potęgą zbrodniczą,
Śnie Eschyla — zrodzony na północnej glebie!
Lub ciebie, Nox, o córo Michała-Anioła,
Co śpisz w milczeniu świętym — z twarzą tajemniczą,
Kutą rylcem genialnym u tytanów czoła!

(w. 9–14)

Tytułowy ideał można więc opisać za pomocą określenia *femme fatale* – kobiety kojarzącej się podmiotowi lirycznemu ze złem, nocą, ale przede wszystkim, co warto podkreślić – ze sztuką. Lady Makbet to przecież bohaterka tragedii napisanej przez Szekspira, czyli najsłynniejszego dramaturga w dziejach. Powiązanie jej z najsłynniejszym tragikiem w starożytnej Grecji, autorem *Orestei*, jeszcze ją nobilituje. A Nox, czyli bogini nocy, jest postacią wyrzeźbioną na nagrobku Medyceuszy przez Michała Anioła – geniusza rzeźby i malarstwa. Doskonałość tych kobiet zostaje też wzbogacana przez spotęgowane do granic możliwości przymioty intelektualne. Według francuskiego oryginału Lady Makbet to „potężna dusza zbrodni” (*„âme puissante au crime”*) ciesząca się walorami erotycznymi, które w dosłownym tłumaczeniu opisywane byłyby tak: „lub ty Nox, (...) / która ulegle wyginasz się w dziwnej pozie, / tve wdzięki rzeźbione ustami tytanów” (*„Ou bien toi, grande Nuit (...) / Qui tors paisiblement dans une pose étrange / Tes appas façonnés aux bouches des Titans!”*)²⁸. Ale nawet w polskim przekładzie, choć w nieco mniejszym stopniu, z fragmentu wybrzmiewa fascynacja twarzą kobiecą, a tajemniczość i milczenie przywołują tęsknotę za pięknem ponadnaturalnym.

Motyw rzeźby w wierszu *Ideał* przywodzi na myśl jeden z epizodów w życiu Baudelaire’a – niejednoznaczłą relację miłosną z Apolonią Sabatier, damą z półświatka, luksusową kurtyzaną, która stała się modelką głośno komentowanej rzeźby Clésingera z 1847 pt. *Kobieta ukąszona przez węża*, a przedstawiającej „to, co *par excellence* nie nadaje się do publicznego pokazywania: kobiecy orgazm”²⁹. Warto przypomnieć, że to właśnie madame Sabatier stała się muzą poety i to jej Baudelaire zadedykował sześć sonetów w cyklu *Kwiaty zła*³⁰. Wiersze te niewątpliwie wskazują

²⁸ Ch. Baudelaire, *Les Fleurs du Mal*, Paris 1925, s. 30.

²⁹ R. Calasso, *op. cit.*, s. 73.

³⁰ Przez półtora roku Baudelaire przysyłał pani Sabatier pełne uwielbienia, choć niepodpisane listy, do których dołączał kolejne wiersze (m.in. *Do tej, co zbyt wesółą*). Calasso zauważa, że relacja być może

na fascynację Baudelaire'a zewnętrznym pięknem i tajemniczą aurą kurtyzany, a listy adresowane do Sabatier sugerują, że Baudelaire odbierał relację z nią jako bliskość z ideałem i boskością, związaną zarazem ze sferą sztuki i *sacrum* – nazywał ją „Boginią” i pisał: „Pani jest czymś więcej niż wymarzonym i ukochanym obrazem, Pani jest moim z a b o b o n e m [rozstrzelenie – P. W.]”, a na końcu pozdrawia słowami: „(...) z nabożeństwem całuję Pani dłoń”³¹.

Niestety, ten ideał istnieje tylko w sztuce i rodzi się ze snu artysty. Aby mogła powstać genialna Lady Makbet, najpierw Ajschylosowi musiały się przyśnić boginie zemsty wymierzające sprawiedliwość Orestesowi. I tak – gdy Baudelaire'owi udaje się spełnić jeden ze swoich snów i doprowadzić do miłosnego zjednoczenia z madame Sabatier, zachwyt przemija i Baudelaire może już tylko skonstatować w liście do swojej już tylko byłej muzy: „(...) kilka dni temu byłeś bóstwem, a to takie wygodne, takie piękne i nienaruszalne. Teraz jesteś kobietą”³².

Lektura dwóch mniej popularnych i znanych tekstów Norwida i Baudelaire'a pozwala na ujawnienie pewnych napięć (krytycyzmu i fascynacji) autorów wokół kwestii kobiecości, umykających często w panoramicznych ujęciach ich twórczości. Można by powiedzieć, że obu poetów dręczyły koszmary o niespełnieniu i rozczarowanie dominującymi w literaturze, sztuce i w społeczeństwie XIX wieku wizerunkami kobiet. Obaj krytykowali funkcjonujące w kulturze wzorce kobiecości, a zarazem poszukiwali – co akcentowałam w tym artykule – nowego modelu kobiety, zdolnej zaspokoić ich oczekiwania. Ale pod tym względem bardzo się od siebie różnili. Norwid próbował znaleźć kobietę zupełną (łączącą w sobie wymiary *sacrum* i *profanum*), Baudelaire – idealną (nieludzko piękną i pociągającą swoją nienaturalnością). Niestety – zarówno w przypadku pierwszego, jak i drugiego poety – wymarzona doskonałość kobieca musiała pozostać zamknięta w sztucznych posągach i w sferze majaków sennych. Koszmar realnych przeżyć zaprawiony został więc (aż i jedynie) estetyczną słodyczą.

pozostałaby na poziomie platonicznym, gdyby nie wpływy kurtyzany mogące przysporzyć poecie stronników w trakcie procesu nad *Kwiatami zła*. Por. *ibidem*, s. 69–75.

31 Ch. Baudelaire, *List do Apollonie Sabatier z 18 sierpnia 1857*, [w:] *idem, Listy, Biedna Belgia! Teatr*, tłum. R. Engelking, Gdańsk 2015, s. 227–229.

32 Ch. Baudelaire, *List do Apollonie Sabatier z 31 sierpnia 1857*, [w:] *idem, Listy, Biedna Belgia! Teatr...*, s. 230.

BIBLIOGRAFIA

Literatura podmiotu:

- Baudelaire Ch., *Kwiaty grzechu*, tłum. A. Lange, Warszawa 1894.
Baudelaire Ch., *Listy, Biedna Belgia! Teatr*, tłum. R. Engelking, Gdańsk 2015.
Baudelaire Ch., *Rozmaitości estetyczne*, tłum. J. Guze, Gdańsk 2000.
Baudelaire Ch., *Sztuczne raje*, tłum. R. Engelking, Gdańsk 2009.
Norwid C., *Pierścień Wielkiej Damy, czyli Ex-machina Durejko*, oprac. S. Świontek, Wrocław 1990, BN I 274.
Norwid C., *Pisma wszystkie*, oprac. J. W. Gomulicki, t. 1, 6, 8, Warszawa 1971–1976.

Literatura przedmiotu:

- Anisimovets Y., *Postacie kobiet w obrazkach i rysunkach Cypriana Kamila Norwida*, [w:] „Gorsza” kobieta. Dyskursy inności, samotności, szaleństwa, red. D. Adamowicz, Y. Anisimovets, O. Taranek, Wrocław 2008, s. 147–163.
Bassim T., *La femme dans l'oeuvre de Baudelaire*, Neuchâtel 1974.
Calasso R., *Pawilon Baudelaire'a*, tłum. S. Kasprzyśiak, E. Olechnowicz, Warszawa 2017.
Inglot M., *Norwidowskie obrachunki z romantycznym stereotypem kobiety*, „Przekrój” 1983, nr 1978, s. 8–9.
Krasuska A., *Poglądy Cypriana Norwida na temat małżeństwa*, [w:] *Życie codzienne romantyków*, red. O. Kryszewski, T. Jędrzejewski, Warszawa 2017, s. 165–176.
Kuziak M., *Norwid i pejzaż nowoczesności. Wokół Paryża poety*, „Studia Norwidiana” 2014, nr 32, s. 61–81.
Rzońca W., *Premodernizm Norwida – na tle symbolizmu literackiego drugiej połowy XIX wieku*, Warszawa 2014.
Siwiec M., *O kilku motywach u Norwida i Baudelaire'a*, „Studia Norwidiana” 2018, nr 36, s. 73–93, <http://dx.doi.org/10.18290/sn.2018.36-3>.
Siwiec M., *Ze stygmatem romantyzmu. O Norwidzie i Baudelaire'ze z perspektywy nowoczesności*, „Teksty Drugie” 2014, nr 4, s. 195–214.
Słownik literatury polskiej XIX wieku, red. J. Bachórz, A. Kowalczykowa, Wrocław 1994, *Vademecum Polonisty*.
Wojtasińska D., *O koncepcji kobiety „zupełnej” w pismach Cypriana Norwida*, Toruń 2016.

STRESZCZENIE

Tekst traktuje o problemach z definiowaniem kobiecości przez dwóch poetów: Cypriana Norwida i Charles'a Baudelaire'a. Podejmuję w moim artykule próbę nakreślenia kontekstu kulturowego i przywołania wątków osobistych, które uważam za istotne dla stworzenia modelu kobiety pożądanej przez artystów. Na podstawie dwóch utworów – *Snu* Norwida i *Idealu* Baudelaire'a staram się ukazać napięcia i różnice ujawniające się w poszukiwaniach kobiety idealnej. W przypadku polskie-

go twórcy pełnię kobiecości realizuje kobieta „zupełna”, łącząca w sobie doczesność i wieczność. Dla francuskiego pisarza kobietę idealną reprezentuje *femme fatale* związana przede wszystkim ze światem sztuki. Oba wyobrażone typy kobiet pozostają jednak domeną marzenia.

SŁOWA KLUCZOWE: kobieta zupełna, kobieta naturalna, *femme fatale*

SUMMARY

A sweet nightmare of Baudelaire and Norwid about women

The paper deals with problems of two poets with defining femininity, namely Cyprian Norwid and Charles Baudelaire. I attempt to outline the cultural context and recall personal threads which I consider important for them in creating a model of a desired woman. I base on two poems – Norwid's *The Dream* [*Sen*] and Baudelaire's *The Ideal* [*L'Idéal*] and I try to demonstrate the tensions and differences revealed during the search for the perfect woman. In the case of the Polish artist, the fullness of femininity is realized by the “whole” woman combining temporality and eternity. For the French writer, a perfect woman is represented by *femme fatale* connected primarily with art. However, both imagined types of women remain the domain of dreams.

KEYWORDS: whole woman, natural woman, *femme fatale*

Indeks osobowy

- Abriszewska Paulina 31, 40–41
Adamowicz Daria 60, 69
Ajschylos (Eschyl) 67–68
Andersen Hans Christian 9, 103–105,
107–109, 111–114
Anisimovets Yulia 59–60, 69
Apulejusz z Madaury 53
Arendt Hannah 173, 190
Arland Marcel 133, 145
Arystoteles 101, 114
- Bachórz Józef 31, 37, 39–42, 62, 69, 99,
114
Bagłajewski Arkadiusz 14, 20, 24
Bajda Justyna 149, 159
Banowska Lidia 122, 130
Banville Théodore de 66
Baran Bogdan 158–159, 173, 179, 190
Baranowska Małgorzata 129–130
Barrie James Matthew 102
Barthes Roland 124, 130
Bartkowiak Edyta 111, 114
Bassim Tamara 60, 69
Baudelaire Charles 8, 46, 59–61, 65–
69, 126, 130
- Bénichou Paul 46, 56
Benjamin Walter 179–180, 184–187, 190
Biadun Sebastian 128, 130
Bieńczyk Marek 152, 159
Billig Piotr 104, 115
Blackburn Simon 50, 56
Bocquet Léon 134, 145
Borejsza Jerzy W. 94, 97
Borkowska Grażyna 114
Borowy Waław 85, 96
Brandstaetter Roman 161
Buczyńska-Garewicz Hanna 173, 190
Budrecka Aleksandra 173
Burzyńska Anna 173, 190
Bürger Gottfried August 9, 71–72, 77,
82–83, 86, 89–95
- Calasso Roberto 66–67, 69
Carroll Lewis 102
Cazotte Jacques 52
Celan Paul 95
Champfleury Jules 66
Cichocka Tatiana 124, 131
Cieśliński Cezary 50, 56
Claudon Francis 45

- Clésinger Auguste 67
 Colonna Francesco 52
 Crary Jonathan 185, 190
 Culler Jonathan 120, 131
 Czarniecka Sandra 128, 130
 Czukowski Korniej 89, 97
- Dalasiński Tomasz 178, 190
 Danek Danuta 62
 Dante 63
 Dąbrowski Stanisław 16–17, 24
 Dorys Benedykt Jerzy 162
 Dubisz Stanisław 100, 115
 Dudek Zenon Waldemar 111, 114
 Dumas Aleksander 45
 Dybel Paweł 172, 190
 Dynarski Kazimierz 96
 Dżyngis chan, władca mongolski 93–94
- Eker Anda 161
 Eliade Mircea 156, 159
 Emerson Oliver Farrar 71, 79
 Engelking Ryszard 47, 55, 60, 68–69
- Fauré Gabriel 53
 Franczak Jerzy 171, 178, 190
 Freud Zygmunt 76, 79, 101, 114, 172–174, 187, 190
 Fromm Erich 102, 114
 Fryderyk II, król Prus 84
- Gacek Norbert 9
 Gałczyńska Emilia 9
 Gapska Dominika 99, 115
 Gautier Théophile 46
 Gavarni Paul 66
 Głowiński Michał 162
 Gniedicz Nikołaj 89
 Goethe Johann Wolfgang 72
- Gomulicki Juliusz Wiktor 60–62, 69
 Goya Francisco 50
 Górniak Krystyna 94, 97
 Grajewski Łukasz 127, 131
 Gribojedow Aleksander 89
 Grossek-Korycka Maria 167
 Gumbrecht Hans Ulrich 126, 131
 Gutowski Wojciech 136–138, 140, 142, 144–145
 Guze Joanna 47, 55, 60, 69
- Hartwig Julia 45–46, 52, 55–56
 Heidegger Martin 50
 Hejmej Andrzej 16, 24
 Herder Johann Gottfried 46
 Herodiada 143
 Hertz Paweł 22, 24
 Hoesick Ferdynand 93, 96
 Hoffmann Ernst Theodor Amadeus 46, 102
 Homer 105
 Hölderlin Friedrich 126
 Hugo Wiktor 45
 Hutnikiewicz Artur 133, 145
 Huysmans Joris-Karl 137
- Inglot Mieczysław 59, 69
 Ippoldt Janusz 87, 97
 Irzykowski Karol 9, 171–172, 180, 184, 187–190
- Jan III Sobieski, król Polski 85
 Janion Maria 22–24, 33, 42, 77, 79, 86–87, 90, 92, 94–96, 100, 102, 114
 Jaroszyński Tadeusz 157
 Jaspers Karl 50
 Jastrzębska-Golonka Danuta 104, 114
 Jermakowa-Bitner G. 84, 96
 Jędrzejewski Tomasz 61, 69

Jung Carl Gustav 101, 103, 114

Jurczyński Jacek 81, 96

Kaczmarek Kamil 9

Kalergis Maria 62

Kamińska Lidia 9

Kanfer Irma 161

Kara Mustafa 85

Karol Aleksander, książę Lotaryngii
84

Karol XII, król Szwecji 84

Kasprzysiak Stanisław 66, 69

Kaszyński Stefan H. 94, 97

Katienin Paweł 82–84, 87–91, 93–94, 96

Kempnerówna Salomea 101, 114, 174,
190

Kęszycka Helena 45

Kiciński Bruno 92, 95

Klaczko Julian 93, 96

Kleopatra VII, królowa Egiptu 143

Klewinowska Katarzyna 150, 159

Klingner Friedrich Maximilian 95

Kocha Sandra 9

Komissarow W. 82, 97

Kowalczykowa Alina 41, 62, 69

Kowalski Grzegorz 27–28, 30, 32, 34–
36, 38, 40–42

Kowalski Jacek 185, 190

Kozikowska-Kowalik Lucyna 120, 124,
126, 130–131, 135, 145

Kraśński Zygmunt 8, 13–20, 22–24,
82, 96

Krasuska Anna 61, 69

Kraszewski Józef Ignacy 27–28, 32

Krukowska Halina 7–8

Krysowski Olaf 61, 69

Krzemieniecka Hanna 137

Krzyżanowski Julian 72, 80

Kuczyńska Joanna 60

Kupis Bogdan 156, 159

Kuran Michał 102, 115

Kuziak Michał 30, 42, 59, 69, 82, 96,
180, 190

Kwiatkowski Jerzy 162

Lach Szyrma Krystyn 71, 79, 86, 94–96

Lange Antoni 66, 69

Lasoń-Kochańska Grażyna 108, 115

Leberghe Charles van 53

Legeżyńska Anna 126, 131, 153, 155, 159

Lemaitre Henri 51

Lerberghe Charles van 53

Lewandowski Andrzej 73, 75, 78–80

Libera Leszek 71, 80

Lindgren Astrid 102

Lindner Burkhardt 185–186

Lipszyc Adam 180, 190

Lis Kazimiera 99–100, 115

Łagowska Aleksandra 9

Ławski Jarosław 27, 30, 38, 40–42

Łukasiewicz Małgorzata 29–30, 42

Maciąg Kamil 128, 130

Magnone Lena 172, 190

Makowski Stanisław 27–28, 35, 37–38,
42

Mann Thomas 94, 97

Marcel Anthony 50

Markiewicz Henryk 173, 190

Markowski Michał Paweł 173, 190

Markuszevska Agnieszka 14, 24

Marzęcki Józef 102, 114

Michał Anioł 67

Mickiewicz Adam 7, 35, 41, 71, 77, 79,
81, 86, 94, 96

Miernik Agnieszka 112, 115

Międzyrzecki Artur 50, 56

- Miller Katarzyna 124, 131
 Musset Alfred de 46
- Nasiłowska Anna 162
 Nerval Gérard de 8, 45–49, 51–56
 Niemcewicz Julian Ursyn 94, 96
 Nietzsche Friedrich 126, 156–159
 Niklewiczówna Krystyna 126, 131, 133, 145
 Nodier Charles 8, 45–48, 52–56
 Norwid Cyprian Kamil 8–9, 59–64, 68–69
 Nycz Ryszard 126, 131, 173, 181, 190
- Ochab Maryna 55–56, 102
 Odyniec Antoni Edward 71, 73, 78–79, 82, 84–86, 90–91, 93–94, 96–97
 Okopień-Sławińska Aleksandra 14, 21, 23–24, 119–120, 122, 125, 128–129, 131
 Olechnowicz Emilia 66, 69
 Olędzka-Frybesowa Aleksandra 22, 24
 Olszewski Jacek 50, 56
 Ossowska Katarzyna 102, 115
 Ostrowska Bronisława 133, 155
 Owidiusz 105
- Pachet Pierre 46, 56
 Paderewski Ignacy Jan 153–154
 Panas Władysław 161, 168
 Papużyńska Joanna 101, 103, 115
 Piasecka Maria 100
 Pichois Claude 66
 Pietrzak-Thébault Joanna 14, 24
 Pijanowski Lech 124, 130
 Piłat Robert 173, 90
 Piotr I Wielki, car Rosji 84
 Piprek Jan 87, 97
 Piwińska Marta 33, 42
 Platon 173
- Pluta Paweł 71, 80
 Podraza-Kwiatkowska Maria 121, 128, 131, 134, 145, 150–151, 157, 159
 Poe Edgar Allan 94–95
 Poleszak Natalia 121, 131
 Porębowicz Edward 95
 Poterała Paulina 102, 115
 Potocka Delfina 14–15
 Prokop Jan 41–42
 Przerwa-Tetmajer Kazimierz 7, 151
 Przesmycki Zenon 157
 Przybylak Feliks 95, 97
 Przybyszewska-Drozd Anna 162
 Przybyszewski Stanisław 147
 Puchalska Mirosława 133, 145
 Puszkina Aleksander 82, 88–89, 97
- Radowska-Lisak Mirosława 31, 40–41
 Ratuszna Hanna 112, 115
 Rej Anna 46, 56
 Reszke Robert 101, 114
 Reykowska Anna 133, 145
 Rimbaud Arthur 50, 56
 Ritz German 29–30, 42
 Ronge Gerard 126, 131
 Rosner Katarzyna 120, 131
 Rotbard Henryk 162, 168
 Rotbard Michał 162
 Rotbard Paweł (Pesach) 162
 Rotbard Rozalia (Rojza) 162
 Różańska Grażyna 126, 131
 Ryczek Wojciech 174, 190
 Rzepniewska Anna 8
 Rzońca Wiesław 61, 69
- Sabatier Apollonia 67–68
 Sadowski Michał 102, 115
 Samain Albert 9, 133–137, 139–142, 144–145

Sand George 60, 114
 Sarbiewski Maciej Kazimierz 122, 130
 Sarna Marcin 8
 Sartre Jean-Paul 50
 Schiller Friedrich 72
 Schlegel August Wilhelm 87, 94
 Schulz Bruno 161
 Scott Walter 94, 96
 Semenko I. 72, 79, 82, 89, 97
 Seroka Katarzyna 162, 168
 Sierotwiński Stanisław 147–148, 151–154, 160
 Siwek Paweł 101, 114
 Siwiec Magdalena 46, 48, 50–51, 56, 59, 69
 Skiba Dominika 46, 56
 Skimina Stanisław 122, 130
 Skogemann Pia 104, 106, 115
 Skowera Maciej 99, 115
 Skucha Mateusz 143–145, 149, 158, 160
 Slany Katarzyna 102, 115
 Sławiński Janusz 162
 Słowacki Juliusz 27, 82, 96
 Słowacki Władysław 8, 27–30, 35–38, 40–41
 Sochańska Bogusława 104, 107, 114
 Staff Leopold 151, 156, 159
 Stala Marian 121, 131, 134, 138, 140–142, 145
 Starobinski Jean 55–56
 Stendhal 165
 Stępień Paweł 124, 131
 Stocka Joanna 9
 Suchanek Lucjan 77–78, 80
 Sudolski Zbigniew 15, 22–24
 Sukiennicka Marta 46, 56
 Swoboda Tomasz 47, 55–56
 Szargot Maciej 16, 24
 Szczukiewicz Piotr 50, 56

Szekspir William 67
 Szereszewska Dagmara Zofia 168
 Szereszewska Elżbieta 168
 Szereszewska Lola 9, 161–168
 Szewczuk Włodzimierz 76, 79, 101, 114
 Szklowski Wiktor 173
 Szlendak Tomasz 29
 Szymel Mosze 161

 Śliwiński Piotr 162, 168
 Śniecikowska Beata 155, 160
 Święckowska Teresa 162, 168
 Świontek Sławomir 61, 69
 Świtała Sabina Waleria 109, 115

 Taranek Olga 60, 69
 Taylor William 71, 79
 Tonelli Debora 109, 115
 Trębicka Maria 60–61
 Trojanowiczowa Zofia 35, 41
 Trznadel Jacek 124, 130
 Tylkowski Wojciech 124, 130

 Ursel Marian 46, 56

 Walas Teresa 175, 191
 Wałęciuk-Dejneka Beata 105, 115
 Wasylewski Stanisław 99, 115
 Waśko Andrzej 13, 19, 24
 Wądolny-Tatar Katarzyna 156, 160
 Willan Henrietta 22
 Wiśniewska Marzena 112, 115
 Witkowska Alina 76, 80
 Witwicki Stefan 71, 77, 79
 Wojda Patrycja 8
 Wojejkowa Aleksandra 75
 Wojkiewicz Rozalia 126, 131
 Wojtasińska Dominika 59, 62, 64, 69
 Woleński Jan 50

- Wolff Toni 103, 115
Wolska Maryla 9, 147–153, 157–160
Woźnica Ireneusz 9
Wójtewicz Anna 29, 42
Wróblewska Violetta 112, 115
Wullschläger Jackie 102–103, 115
Wydźga Bohdan 126, 130
Wyka Kazimierz 133, 145, 172, 191
Wyspiański Stanisław 94, 96, 151

Zabawa Krystyna 147–148, 154,
159–160
Zaniewicki Witold 101, 114, 174, 190

Zawistowska Kazimiera 9, 119–131,
133–137, 139–145, 155
Zawiszewska Agata 167–168
Zgorzelski Czesław 71, 79, 86, 96
Zielińska Marta 33, 42
Ziółkowska Monika 8
Ziółkowska-Sobecka Marta 103, 115

Żukowski Dariusz 185, 190
Żukowski Wasilij 9, 71, 73, 75, 77–79,
82–85, 87–94, 96–97
Żuławski Jerzy 157
Żychliński Andrzej 126

*Otchłani mego serca ciebie trzeba, ciebie,
Lady Makbet, kobieto z potęgą zbrodniczą,
Śnie Eschyla — zrodzony na północnej glebie!*

*Lub ciebie, Nox, o córo Michała-Anioła,
Co śpisz w milczeniu świętym — z twarzą tajemniczą,
Kutą rylcem genialnym u tytanów czoła!*

Charles Baudelaire

Sny kobiet, sny o kobietach – od romantyzmu do Młodej Polski to zbiór dwunastu artykułów i szkiców, z których każdy koncentruje się na istotnych dla XIX-wiecznej literatury zagadnieniach oniryzmu oraz kobiecości. Książka zawiera teksty dotyczące bardziej i mniej znanych autorów i autorek: Zygmunta Krasińskiego, Cypriana Kamila Norwida, Władysława Słowackiego, Karola Irzykowskiego, Maryli Wolskiej, Kazimiery Zawistowskiej czy Loli Szereszewskiej. Prócz szkiców stanowiących interpretacje tekstów z literatury polskiej w tomie znalazły się także artykuły poświęcone literaturze europejskiej, m.in. twórczości Baudelaire’a, Nodiera, Nerval’a, Samaina i Żukowskiego.

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-249-6

9 788381 382496